

O. Pamuk

“LOOKING FROM THE WINDOW”. SHORT STORY /

Translated from the Turkish and Introductory Article by V. Pidvoynyi and H. Rog

V. Pidvoynyi

PhD (Philology), Associate Professor
Faculty of Foreign Philology
National Pedagogical M. P. Dragomanov University
9, Pyrogova Str., Kyiv, 01601, Ukraine
veselka12@gmail.com

G. Rog

PhD (Philology)
A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine
4, Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine
hannavrog@gmail.com

The translation of the short story “Looking from the Window” (Pencereden Bakmak) written by the famous Turkish novelist, screenwriter, academic and recipient of the 2006 Nobel Prize in Literature Orhan Pamuk from the book “The Other Colors” published in Istanbul in 2008 was made as an attempt to present literature of the best Turkish writers of 20th century to the Ukrainian audience. The translation of the “Looking from the Window” into Ukrainian language is carried out for the first time, which enables Ukrainian reader to get acquainted with the best narrative examples of the Modern Turkish literature.

Keywords: contemporary Turkish literature, Orhan Pamuk, translation, short story “Pencereden Bakmak”, Postmodern literature

O. Памук

ЩО ТАМ – ЗА ВІКНОМ. ОПОВІДАННЯ /

ПЕРЕКЛАД З ТУРЕЦЬКОЇ ТА ВСТУПНА СТАТТЯ В. М. ПІДВОЙНОГО, Г. В. РОГ

Про автора. Орхан Памук (1952) – турецький письменник, володар Дублінської премії та німецької Премії миру. Його романи перекладені більше ніж сорока мовами світу і виходять мільйонними накладками, викликаючи бурхливе зацікавлення як у турецького, так і у світового читача.

У 2006 р. Орхану Памуку було присуджено Нобелівську премію в галузі літератури. Шведська академія відзначила здобутки письменника найвищою нагородою, підкреслюючи, що в “пошуках меланхолійної душі рідного міста Орхан Памук відкрив нові символи зіткнення та переплетення культур” [Рог 2006, 9]. І справді, меланхолія стає чи не основним концептом складної структури романів письменника, присвячених пошукам гармонії між індивідом та суспільством,

© 2018 V. Pidvoynyi & G. Rog; Published by the A.Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

розумом та почуттями, фантазією та реальністю, Сходом та Заходом, культури яких взаємодоповнюють одна одну.

Орхан Памук прагнув відтворити хаос життя штучно організованим хаосом постмодерністської наративної стратегії, що проявилось на всіх рівнях роману “Біла фортеця”. Насамперед у романі представлено колаж жанрів, гібридність, за рахунок чого автору вдається звертатися одночасно як до масового, так і до обізнаного, витонченого читача. Багаторівневість організації тексту породжує нову літературну мову, що артикулює ідею плюралізму.

Поетика роману “Біла фортеця”, що в українському перекладі з’явився у 2010 році завдяки ініціативній групі видавництва “Фоліо”, демонструє відмову від пошуку певного змісту в зображуваних життєвих ситуаціях; увагу до маргінального чи нелогічного; жагу до гри, що провокує найнеймовірніші тлумачення змісту будь-якого з фрагментів тексту в контексті його цілісності; різноманіття ремінісценцій, травестію штампа, постійного пародіювання банальностей [Репенкова 2008, 222]. Саме в такий спосіб письменник доводить, що хаосу може протистояти лише сміх. У романі актуалізується проблема вільного вибору, що активно розроблялась яскравим представником літератури екзистенціалізму Ж. П. Сартром, адже через можливість вибору реалізувався найвизначальніший компонент сутності особистості. Так, Памук постійно ставить персонажів роману – Венеціанця та Ходжу – у ситуацію вибору, у якій вони прагнуть зберегти свою сутність, свою екзистенцію та своє “я”. Однак незалежно від вибору власна екзистенція втрачалася, заміщуючись іншою. Внаслідок цього Памук закликає визнати абсолютну відносність усіх цінностей, прийняти абсурд як неминучу реальність.

Зазвичай О. Памук своїх персонажів зображає відчайдушними мандрівниками, що рухаються та еволюціонують шляхом пошуку власного я, шляхом самовдосконалення та віднайдення свого покликання у спробі досягнути щастя.

Памук травестує, грає, заплутує ситуацію, підкреслюючи, що світ позбавлений логіки та цілісності, що все в ньому фрагментарне та відносне.

Практично у всіх своїх творах – “Чорна книга” (Kara kitap, 1990), “Нове життя” (Yeni hayat, 1994), “Моє ім’я – Червоний” (Benim Adım Kırmızı, 1998), “Сніг” (Kar, 2002), “Музей невинності” (Masumiyet Müzesi, 2008), “Дивні думки” (Kafamda bir tuhaflik, 2015), “Жінка з рудим волоссям” (Kırmızı Saçlı Kadın, 2016) – письменник розробляє техніку колажу, цитатності, інтертекстуальності, відстороненості за рахунок мовної маски. У цьому полягає стратегія жанрової домовленості, коли читач приймає правила множинності мовної гри і безпосередньо бере в цьому участь. Так, жанр романів письменника вже не відповідає рамкам традиційних романних модифікацій, а на зразок постмодерністських моделей активно поєднує, пародійно синтезує риси інтелектуального, детективного, “семіотичного” різновидів роману.

За допомогою мистецьких метафор та лейтмотивів романи письменника пробуджують літературну, культурну й історичну пам’ять читача. “Чорна книга” написана у традиціях постмодерного стилю і містить цілу низку посилань на твори класиків європейської традиції (Е. А. По, Р.-М. Рільке, М. Пруста,) та літературного Сходу, а саме “Месневі” Джеляледіна Румі, “Гюсн та Ашк” Шейха Галіпа, казки “Тисяча й одна ніч”, поему Агара “Розум птаха”.

З огляду на вагу постаті Мевляни в розвитку східної літератури Памук не зупиняється лише на його творчому доробку. Він майстерно вплітає в тканину роману таємничу історію зустрічі Мевляни із Шемсом Тебрізі, присвячує загадковій історії розділ “Хто вбив Шемса Тебрізі?”. Тут чітко простежуються паралелі між персонажами роману – талановитим журналістом Джелялем, Галіпом і Мевляною та Шемсом Тебрізі. Зникнення Джеляля стає поштовхом до особистого пошуку головного героя Галіпа, який проходить шлях духовного становлення та займає місце свого кузена (за відповідною аналогією – наставника). Окрім того, роман містить газетні

статті, розповіді Шехрезади, теоретичні відомості про хуруфізм, посилення на суфійські тексти. Увага до сфери підсвідомого, образів-архетипів стає спробою проникнення в сокровенні людські наміри, наближення до істини природи та людини. Галіпові пошуки мистецького покликання набувають ознак провідної лінії сюжету поряд із наріжним елементом роману. Щільне поєднання життя з мистецтвом, яке наштовхує персонажа, тобто оповідача, на метафізичний аналіз і серйозне трактування питань сфери мистецтва, надає “Чорній книзі” унікального характеру. Це твір про мистецтво та митця. Поетика роману, зокрема функціонування персонажів у тексті, реалізується літературним прийомом заміщення одного персонажа іншим. Відбувається перенесення функцій героїв від одних до інших, змінюються акценти, раніше непомітні деталі набувають істотного значення.

Тему духовного становлення героя продовжує роман О. Памука “Нове життя”. У цій жанровій моделі роману поєдналися елементи детективного, містичного роману-подорожі та містичного роману з елементом гротеску. Дослідницька увага фокусується на постмодерних характеристиках роману, а відтак на важливій для цього стильового напрямку інтертекстуальності (вона виступає одним з основних прийомів роману “Нове життя”, де Памук використовує досвід Рільке і Данте) та на символіці роману, представленій низкою образів-символів (книги, янгола, смерті як нового життя, лабіринту, світла тощо).

Кожна конкретна література по-своєму проявляє власну чутливість до внутрішніх імпульсів та зовнішніх впливів, творить художні образи й нарощує смисли. Відтак і турецька літературна історія ХХ століття тісно пов’язана “пошуком власної культурної ідентичності, історичної глибини й жанрової повноти, тривкості канону й гнучкості письма, індивідуальності й разом із тим загальноновизнаності, усталеності й перформативності” [Галета 2015, 17]. Шукаючи відповіді на поставлені питання, Орхан Памук пропонує читачеві свої роздуми, що впродовж десяти років оформилися в калейдоскоп есеїв, зібраних у книжці під назвою “Інші кольори”. Відкриває “Інші кольори” оповідання “Що там – за вікном”, переклад якого принагідно запропоновано українському читачеві.

ЛІТЕРАТУРА

Галета О. Від антології до онтології: антологія як спосіб репрезентації української літератури кінця ХІХ – початку ХХІ століття. Київ, 2015.

Памук О. Музей невинності. Роман. Харків, 2009.

Памук О. Біла вежа. Роман. Харків, 2010.

Репенкова М. М. От реализма к постмодернизму: современная турецкая проза. Москва, 2008.

Рог Г. В. Жанрово-стильові моделі сучасного турецького роману (80–90 рр.). Автореферат дисертації на здобуття ступеня канд. філол. наук / Інститут філології КНУ ім. Тараса Шевченка. Київ, 2006.

Aytaç Gürsel. Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler. Istanbul, 1999.

Ecevit Yıldız. Orhan Pamuk’u Okumak. Istanbul, 2004.

Pamuk Orhan. Beyaz Kale. Istanbul, 1997.

Pamuk Orhan. Benim Adım Kırmızı. Istanbul, 1998.

Pamuk Orhan. Öteki Renkler. Seçme yazılar ve bir hikaye. Istanbul, 1999.

REFERENCES

Haleta O. (2015), *Vid antolohiyi do ontolohiyi: antolohiya yak sposib reprezentatsiyi ukrayins’koyi literatury kintsya XX – pochatku XXI stolittya*, Smoloskyp, Kyiv. (In Ukrainian).

Pamuk O. (2009), *Muzey nevyynnosti, Roman*, Folio, Kharkiv. (In Ukrainian).

Pamuk O. (2010), *Bila vezha, Roman*, Folio, Kharkiv. (In Ukrainian).

Repenkova M. M. (2008), *Ot realizma k postmodernizmu: sovremennaya turetskaya proza*, Gumanitariy, Moscow. (In Russian).

Roh H. V. (2006), *Zhanrovo-styl''ovi modeli suchasnoho turets''koho romanu (80–90 rr.)*, Avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttya stupenyu kand. filol. nauk, Instytut filolohiyi KNU im. Tarasa Shevchenka, Kyiv. (In Ukrainian).

Aytaç Gürsel (1999), *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, Gundogan Yayınları, Istanbul. (In Turkish).

Ecevit Yıldız (2004), *Orhan Pamuk'u Okumak*, İletişim Yayınları, Istanbul. (In Turkish).

Pamuk Orhan (1997), *Beyaz Kale*, İletişim Yayınları, Istanbul. (In Turkish).

Pamuk Orhan (1998), *Benim Adım Kırmızı*, İletişim Yayınları, Istanbul. (In Turkish).

Pamuk Orhan (1999), *Öteki Renkler. Seçme yazılar ve bir hikaye*, İletişim Yayınları, Istanbul. (In Turkish).

Як немає що дивитися і не залишилося оповідання, яке б хотілося послухати, життя зазвичай стає нудним. Коли я був малим, щоб не нудьгувати, ми слухали радіо, іноді дивилися з вікна просто на вулицю, на пішоходів, вглядалися в будинки навпроти. У ті часи, а це був 1958 рік, у Туреччині телебачення ще й близько не було. Але про телебачення не казали, що його “немає”, а з оптимізмом говорили “воно ще не дійшло до нас”, як і про легендарні голлівудські стрічки, що з’явилися у стамбульських кінотеатрах лише через декілька років.

Та й дивитися з вікна було настільки звичною справою, що коли в Туреччині з’явилося телебачення, усі почали дивитися телевізори, наче дивляться з вікна. Мій батько, дядько та бабуся дивилися телевізор так, наче вглядали з вікна, не дивлячись один на одного, і сварилися, і розмовляли, і розповідали одне одному те, що бачили.

– Тепер снігу випаде чимало, – так, наприклад, спостерігаючи з вікна за снігом, що падав із самого ранку, говорила моя тітка.

– Погляньте, знову той халварник на розі Нішанташи, – казав я, дивлячись із сусіднього вікна на проспект, де проходила трамвайна колія.

Щонеділі і ми, і мої дядьки й тітки з кімнат нижнього поверху піднімалися нагору, до бабусі, щоб разом обідати. Чекаючи, поки накриють на стіл, я дивився з вікна і відчував себе таким щасливим, бо поряд тато і мама, мої дядьки і тітки, а позаду мене в матовому світлі кришталевої люстри оживала велика зала, коли опоряджали довгий обідній стіл. Вітальня моєї бабусі була напівтемною, як і всі кімнати на поверхах нашого будинку, та мені вона здавалася найтемнішою. Напевне, через страшні тіні від фіранок, що прикривали вихід на балкон, який ніколи не відчинявся. А можливо, мені так здавалося тому, що душні кімнати, де стояв запах пилюки, були вщерть набиті вінтажними скринями, перлистими параванами, присадкуватими підставками і величезним піаніно, на кришці якого було чимало обрамованих світлин.

Після обіду в одній із сусідніх до вітальні темних кімнат мій дядько палив цигарки:

– Маю квиток на матч, але не зможу піти, – промовив він. – Хай вас батько поведе на футбол.

– Тату, поведи нас на футбол, – попросив мій старший брат, що зненацька вигулькнув із сусідньої кімнати.

– Та й діти подихають свіжим повітрям, – почувся голос матері з вітальні.

– Сама поведи дітей, – мовив батько матері.

– Я ж їду до мами, – відповіла вона.

– А ми не хочемо їхати до бабусі, – повідомив мій старший брат.

– Так я й автівку вам дам, – сказав дядько.

– Прошу тебе, татусю, – заблагав старший брат.

У вітальні запанувала довга та дивна тиша, наче всі присутні щось думали про мого батька, а батько відчував, що про нього думають.

– Даєш автівку? – згодом запитав батько в дядька.

Потім ми збігли донизу, на свій поверх; мати одягла на нас товсті картаті вовняні шкарпетки і по два светри, батько тим часом, крокуючи довгим коридором, палив цигарку. Дядьків “Додж-52”, ніжно-кремового кольору, був припаркований навпроти мечеті Тешвікіє. Батько навіть дозволив нам сісти на переднє крісло і впівоберта завів мотор.

Черги не стадіоні не було.

– Для цих двох – один білет, – попросив батько чоловіка біля турнікету.

– Одному вісім, іншому десять років.

Не дивлячись в очі чоловіку, ми боязко увійшли на стадіон. На трибунах було чимало вільних місць, ми відразу усілись.

На брудному полі з’явилися команди, і я із задоволенням дивився на футболістів у білосніжних шортах, які, щоб зігритися, бігали туди-сюди.

– Поглянь, то ж Куций Мехмет, – сказав мій старший брат, – перейшов з молодіжки!

– Та знаємо.

Матч почався, і ми деякий час не розмовляли. Та згодом я вже думав не про гру, а про інші речі. Чому це у футболістів одяг як однострій, а от імена різні? Я уявив, що на полі бігають не футболісти, а їхні імена. Шорти футболістів помалу забруднилися. Потім я зацікавився трубою пароплава, що пропливав Босфором, і його було видно за відкритими трибунами. До перерви гол так ніхто й не забив, і ми купили по одній сирній піде та по порції лебле.

– Татку, я не зможу осилити цілу піде, – сказав я і показав на шмат, що залишився в моїх руках.

– Кидай-но сюди, – сказав він – Ніхто не побачить.

Ми встали і, як і кожен глядач під час перерви, намагалися зігритися, розмахуючи руками. Я і мій брат зробили як наш татко – засунули руки в кишені шерстяних штанів і, повернувшись спиною до арени, спостерігали за іншими глядачами, аж тут хтось із натовпу покликав татка. Батько приклав руку до вуха, показуючи, що нічого не почув від гамору.

– Я не підійду, – сказав, показуючи на нас. – Я з дітьми!

Чоловік із юрби був у бузковому шарфику. Він проліз до нас, штовхаючи уболівальників і наступаючи на спинки крісел між рядами.

– Це твоя малеча? – запитав він, поцілувавшись і обнявшись із батьком. – Такі здоровані. Повірити не можу!

Татко нічого не відповів.

– Коли ти став батьком? – запитав чоловік і з подивом глянув на нас. – Ти одружився відразу після школи?

– Так, – відповів батько, не дивлячись йому у вічі. Вони ще трішки поговорили.

Чоловік у бузковому шарфику поклав нам у долоні по одній нечищеній фісташці. Батько, як тільки той пішов, сів на своє місце і довго мовчав.

Команди знову вибігли на поле в геть чистих шортах, аж тут батько сказав:

– Ходімо додому, ви змерзли.

– Я не змерз, – повідомив брат.

– Та ні, змерзли, – сказав батько. – Алі змерз. Нумо, підводьтєся!

Ми, чіпляючись за коліна уболівальників і наступаючи їм на ноги, почали продиратися до виходу, і тут наступили на піде, яке я викинув. А коли вже були на сходах, почувся свисток арбітра до початку другого тайму.

– Ти змерз? – запитав братик. – Чому не сказав, що тобі не холодно?

Я промовчав.

– Дурко, – процідив брат.

– Другий тайм послухасте вже вдома, по радію, – запропонував батько.

– Цей матч по радію не передають, – сказав брат.

– Помовчте, – сказав батько. – Коли будемо повертатися, провезу вас через Таксі.

Ми замовкли. За площею батько, як ми й гадали, припаркував машину за декілька метрів до кіоску, де приймалися ставки на кінські перегони.

– Двері нікому не відчиняйте, – попередив він. – Я зараз буду.

Він вийшов. Перш ніж він зачинив двері знадвору, ми заблокували двері зсередини. Та батько не пішов до каси, де приймалися ставки, він перебіг на інший бік проспекту. Там він увійшов до магазину, у вітрині якого були виставлені світліни кораблів, великі пластмасові літачки і чудові сонячні краєвиди. Щонеділі магазин завжди був відчинений.

– Куди тато пішов?

– Коли приїдемо додому, пограємо у “верх-низ”! – сказав брат.

Коли батько повернувся, брат бавився з важелем коробки передач. Ми повернулися в Нішанташи, знову залишивши машину перед мечеттю. Проходячи повз крамницю Аладдіна, батько запропонував:

– Нумо я вам що-небудь куплю! Тільки не просіть знову серію “Знамениті люди”!

– Татку, ну будь ласка! – почали обурюватися ми.

У крамниці Аладдіна батько купив нам по десять жуйок із серії “Знамениті люди”. Ми дійшли до нашого будинку, і в ліфті мені від хвилювання захотілося пісяти. Удома було спекотно, а мама ще не повернулася. Квапливо розриваючи обгортки і кидаючи їх на підлогу, ми почали розгортати жуйки.

Отож мені дісталися два Февзі Чакмак-паші, один Шарло, борець Хаміт Каплан, Ганді, Моцарт, де Голль, два Атаюрки і одна Грета Гарбо під номером 21, якої не було в мого брата. Так у мене виявилися рівно сто сімдесят три вкладки із серії “Знамениті люди”, але мені бракувало ще двадцяти семи, щоб зібрати усю серію.

Братові дісталися чотири маршали Февзі Чакмак-паші, п’ять Атаюрків і один Едісон.

Ми кинули в рота по жуйці і почали читати текст на звороті вкладки.

МАРШАЛ ФЕВЗІ ЧАКМАК

Один із генералів Війни за незалежність

(1876–1950)

Фабрика з виробництва цукерок і жуйки “Мамбо”
подарує шкіряний футбольний м’яч тому,
хто збере перші сто вкладок серії “Знамениті люди”

Мій брат уже зібрав сто шістдесят п’ять вкладок.

– Пограємо у “верх-низ”? – запитав він.

– Ні.

– Даси мені одну Грету Гарбо в обмін на дванадцять Февзі Чакмаків? – запитав він. – Тоді у тебе буде рівно сто вісімдесят чотири вкладки.

– Ні.

– Але ж у тебе дві Грети Гарбо.

Я нічого не відповів.

– Коли завтра в школі робитимуть щеплення, тобі буде страшно, – сказав він. – Але до мене не підходь, добре?

– Не підійду.

Вечеряли ми мовчки. Коли прослухали передачу “Світ спорту” і дізналися, що матч закінчився з рахунком два-два, мама прийшла до нас у кімнату, щоб укласти нас спати. Брат збирав сумку; я побіг у вітальню. Батько дивився з вікна на вулицю.

– Татку, я завтра не хочу йти до школи, – сказав я.

– Ну з якого доброго дива!

– Завтра будуть щеплення робити, – поскаржився я. – У мене підніметься температура, а потім я почну задихатися. Мама знає.

Батько мовчки подивився на мене. Я збігав і приніс зі скриньки папір і ручку.

– Мама знає? – запитав він, поклавши папір на том К’еркегора, який він постійно читав, але ніколи не міг дочитати до кінця. – Ти підеш до школи, але щеплення тобі робити не будуть, – сказав він. – Я так напишу.

Він підписав записку, а я задув чорнило, склав її і відразу поклав до кишені. Повернувшись до кімнати, заховав записку в сумку і, пірнувши в ліжку, почав підстрибувати.

– Досить біситися! – сказала мама. – Спи вже.

-2-

Це сталося в школі, відразу після обіду. Увесь клас, вишикувавшись по двох, спускався в смердючу їдальню, щоб зробити щеплення. Хтось плакав, хтось тремтів від страху. Коли я відчув запах йоду, серце моє забилося сильніше. Я вийшов із шеренги і підійшов до вчителя, який стояв біля сходів. Клас шумно протупав повз нас.

– Так, – сказав учитель. – Що сталося?

Я витягнув із кишені батькову записку і простягнув її учителеві. Він прочитав її з незадоволеним виглядом.

– Але ж твій батько не лікар, – сказав він і, трохи подумавши, додав: – Йди нагору й чекай у 2-А.

Нагорі, у класі 2-А, сиділи ще шість-сім “звільнених”, як і я, хлопчиків. Один із них з острахом дивився на вулицю. З коридору чулися нескінченний плач і гармидер, якийсь товстун в окулярах, лузаючи насіння, читав Кінову. Двері відчинилися, увійшов помічник директора, худорлявий і виснажений Сейфі-бей.

– Можливо, дехто з вас і справді захворів, тоді їм не варто робити щеплення, – сказав він. – Але я говорю про тих, хто добився звільнення від щеплення обманним шляхом. Скоро ви станете дорослими, служитимете цій країні, а може, віддасте за неї життя. Ті, хто сьогодні здрейфив і не зробив щеплення, завтра, цілком імовірно, стануть зрадниками батьківщини. Як вам не соромно!

Запанувала довга тиша. Я подивився на портрет Ататюрка, і на очі навернулися сльози. Потім ми, намагаючись не потрапляти нікому на очі, повернулися в класи. Ті, кому зробили щеплення, поверталися в клас із похмурими обличчями, у деякого були засукані рукави, дехто плакав.

– Ті, хто живе близько, можуть йти додому, – сказав учитель. – Ті, кого зустрічають, залишаться до кінця заняття. Завтра уроків не буде.

Клас радісно зашумів. Виходячи зі школи, хлопці заковували рукави і показували слід від йоду охоронцеві Хільмі Ефенді. Из ранцем у руках я вийшов зі школи й побіг додому. Перед м’ясною крамницею Карабета дорогу мені загородив запряжений конем віз, і я перебіг на іншу, на нашу, сторону. Пробіг повз магазин торговця дрібним крамом Хайрі і крамницю квітникара Саліха. Двері відчинив вахтер Хазим-ефенді.

– А чому ти тут, один і в цей час? – запитав він.

– Нам робили щеплення, тому відпустили додому, – сказав я.

– А де твій брат? Ти сам повернувся?

– Я сам перейшов через трамвайні колії. Завтра ми не вчимося.

– Мама вдома немає, – повідомив він. – Йди наверх, до бабусі.

– Я захворів, – сказав я. – Хочу додому. Відчини двері.

Він зняв зі стіни ключ, і ми увійшли до ліфта. Поки ми піднімалися вгору, ліфт наповнився димом від його сигарети, який щипав мені очі. Він відчинив двері у квартиру.

– Не балуйся з вимикачами і розетками! – сказав він, зачинив двері і пішов.

Удома нікого не було, але я все одно закричав:

– Агов, вдома є хтось? Немає нікого?

Я кинув сумку, висунув шухляду братового столу і почав розглядати його колекцію кіношних квитків, які він мені ніколи не показував. Потім я узяв зошит, у який він наклеював вирізані з газети світлини футбольних матчів, але раптом почув, як відчиняються вхідні двері, і заляк. За звуками від кроків я зрозумів, що то не мама, прийшов батько. Я ретельно склав квитки і братів зошит у скриньку, так, щоб він не помітив, що їх хтось брав. Батько увійшов до спальні і відчинив шафу.

– Ти удома? – запитав він.

– Ні, я в Парижі! – відповів я, як жартували в нашій школі.

– Що, і до школи не ходив сьогодні?

– Сьогодні нам робили щеплення.

– А брат де? – запитав він. – Добре, йди до себе в кімнату і сиди тихо, домовилися?

Я пішов до себе. Притиснувшись чолом до скла, почав дивитися на вулицю. За звуками, що доносилися з кімнати, я зрозумів, що батько узяв із шафи одну з валіз, повернувся до себе в кімнату, застукали вішалки, і він почав витягувати з шафи піджаки й штани. Потім він висунув шухляди з білизною та шкарпетками і через якийсь час засунув. Я чув, як він складає речі у валізу. Потім він пішов до ванної. Затягнув ремені валіз, закрив застіжки. Увійшов до кімнати і підійшов до мене.

– Що ти тут робиш?

– Дивлюся у вікно.

– Йди сюди, – сказав він.

Він узяв мене на руки, і ми довго дивилися разом із вікна. Верховіття високих кипарисів, що росли між нашим будинком і сусіднім, повільно погойдувалися від вітру. Мені подобалося, як від батька пахне.

– Я їду, далеко, – сказав він і поцілував мене. – Мамі нічого не кажи. Я потім сам скажу.

– Літаком?

– Так, – відповів він. – У Париж. Нікому нічого не кажи.

Він витягнув із кишені дві з половиною ліри і дав мені.

– І про це теж нікому не розповідай, – сказав він і знову поцілував мене, – і про те, що бачив мене...

Я відразу поклав гроші до кишені. Коли батько поставив мене на підлогу і взяв валізу, я сказав:

– Татку, не їдь.

Він ще раз поцілував мене і пішов.

Я дивився йому вслід із вікна. Він ішов прямо до крамниці Аладдіна, а потім зупинив таксі, що проїздило поруч. Перш ніж сісти в авто, він подивився на будинок і помахав мені. Я теж помахав йому, і він поїхав. Я довго дивився на безлюдну вулицю. Проїхали трамвай і гарба водовоза. Я натиснув на дзвінок і покликав Хазима-ефенді.

– Це ти? – запитав він. – Не балуйся із дзвінком.

– Візьми дві з половиною ліри, сходи до крамниці Аладдіна і купи мені десять жуйок із серії “Знамениті люди”. А п’ятдесят курушів принеси назад, – попросив я.

– Гроші тобі батько дав? Бодай мама не гнівалася.

Я нічого не відповів, і він пішов. Дивлячись у вікно, я побачив, як він увійшов до магазину Аладдіна. Через деякий час він вийшов і дорогою назад зустрів вахтера сусіднього будинку “Мармара” і зупинився поговорити.

Повернувшись, він віддав мені решту. Я відразу відкрив жуйки: ще три вкладки з маршалом Февзі Чакмаком, один Атаюрк, по одному Ліндбергу, Леонардо да Вінчі, султан Сулейман Кануні, Черчілль, генерал Франко і ще одна Грета Гарбо під

номером 21, якої не було у брата. Але, щоб вийшло рівно сто, мені бракувало двадцять шість вкладок.

Я дивився на вкладку номер 91 зі світлиною Ліндберга перед літаком, що уперше перелетів через Атлантику, як раптом двері відчинилися. Мама! Я відразу кинув у відро для сміття фантики з-під жуйок, які розкидав на підлозі.

– Нам робили щеплення, я рано повернувся, – сказав я. – Черевний тиф, висипний тиф, правець.

– А де твій брат?

– Їхньому класу ще не робили щеплення, – відповів я. – Нас відправили додому. Вулицю я сам перейшов.

– У тебе щось болить?

Я нічого не сказав. Через деякий час прийшов брат. Йому було боляче, він ліг у ліжку на праву руку і заснув. Коли він прокинувся, надворі вже стемніло.

– Мамо, мені дуже боляче, – заскиглив він.

– Ближче до вечора у вас підніметься температура, – сказала мама, прасуючи білизну в іншій кімнаті. – Алі, а в тебе щеплення болить? Лягайте, не бігайте, полежте спокійно.

Ми тихенько лежали в ліжку. Поспавши трішки, брат почав читати спортивну сторінку газети і сказав, що через те, що через мене ми пішли з вчорашнього матчу, пропустили чотири голи.

– Можливо, якби ми не пішли з матчу, ці голи не забили б, – сказав я.

– Що?

Поспавши ще трохи, брат запропонував віддати за одну вкладку з Гретою Гарбо шість Февзі Чакмаків, чотири Агатюрки і ще три вкладки, які в мене вже були, але я відмовився.

– Пограємо у “верх-низ”? – згодом запитав він.

– Пограємо.

Тримаєш пачку вкладок із серії “Знамениті люди”. Запитуєш: згори або знизу? Якщо кажуть “знизу”, витягуєш нижній малюнок і дивишся, наприклад, це Ріта Хейворт, номер 78. А вгорі лежить поет Данте під номером 18. Тоді виграє нижня вкладка, і ти віддаєш одну вкладку, яку ти не любиш найбільше і яких у тебе багато. До вечора світлини маршала Февзі Чакмака кілька разів переходили від одного до іншого. Коли прийшов час вечеряти, мама сказала:

– Хто-небудь сходить нагору, може, батько вже прийшов.

Ми разом пішли нагору. Бабуся з дядьком палили цигарки, батька не було. Ми послушали новини по радіо, прочитали спортивну сторіночку в газеті. Коли в бабусиній кімнаті сіли за стіл вечеряти, ми спустилися вниз.

– Де ви були? – запитала мама. – Ви там нічого не їли? Я насиплю вам юшку з мерджімеку, їстимете її повільно, якраз і батько прийде.

– А немає грінок? – запитав брат.

Поки ми мовчки їли юшку, мама дивилася на нас. Із того, як вона тримала голову, як відводила від нас погляд, я розумів, що вона прислухається до звуків ліфта. Коли ми доїли, вона запитала:

– Ще хочете? – і заглянула на дно каструлі. – Поїм і я, мабуть, поки вона не охолола, – сказала вона, але потім встала, підійшла до вікна, що виходило на площу Нішанташи, і деякий час мовчки дивилася вниз, на вулицю.

Потім повернулася, підійшла до нас і почала їсти юшку. Ми з братом розмовляли про вчорашній матч, як раптом мама сказала:

– Тихо! Це ліфт, так?

Ми замовкли й уважно прислухалися. Це був не ліфт. У повній тиші проїхав трамвай, від якого затряслися стіл, склянки та вода у графині.

Коли їли апельсини, ми вже всі разом почули відгомін ліфта. Він помалу піднімався, але, не зупиняючись, доїхав до верхнього поверху, до бабусі.

– Нагору пішов, – промовила мама.

Після вечері мама сказала:

– Віднесіть тарілки до кухні. А батькова тарілка нехай залишиться.

Ми прибрали зі столу. Татова тарілка довгий час простояла на порожньому столі. Мама підійшла до вікна, що виходило на поліцейський відділок, і довго дивилася на вулицю. А потім, немов про щось несподівано згадавши, рішуче забрала порожню батькову тарілку, виделку й ніж і понесла на кухню. Брудний посуд вже не мила.

– Я нагору, до бабусі, – сказала вона. – Не бийтеся.

Ми почали грати з братом у “вгору-вниз”.

– Згори, – сказав я вперше.

Відкривши верхню вкладку в пачці, брат показав її: “Пехліван Коджа Юсуф, відомий у всьому світі, номер 34”. Потім подивився на нижню і сказав:

– Ататюрк, номер 50. Ти програв. Давай одну.

Ми довго грали, і він продовжував вигравати, відбивши в мене дев’ятнадцять із моїх двадцяти одного маршалів Февзі Чакмаків і двох Ататюрків.

– Я більше не граю, – сказав я роздратовано. – Я йду нагору. До мами.

– Мама розсердиться.

– Ти що, боїшся залишитися один удома, боягузе?!

Двері бабусиної кімнати, як завжди, були відчинені. Вечеря закінчилася, кухар Бекір мив посуд, а бабуся з дядьком сиділи одне навпроти одного. Мама стояла біля вікна, що виходило на площу Нішанташи.

– Ходи сюди, – сказала вона, не відриваючи очей від вікна.

Я відразу ж увійшов до проміжку між вікном і мамою, неначе це місце було залишене спеціально для мене. Коли я притиснувся до неї, я теж, як і вона, почав дивитися на площу Нішанташи. Мама поклала руку мені на голову і довго гладила моє волосся.

– Тато приходив додому пополудні, ти бачив, – прошепотіла вона.

– Так.

– Узяв валізу і пішов. Хазим-ефенді бачив.

– Так.

– Він сказав тобі, куди він пішов?

– Ні, – сказав я. – Він дав мені дві з половиною ліри.

Унизу, на проспекті, все – темні крамниці, вогні машин, порожнє місце постового серед дороги, мокра плитка бруківки, букви рекламних табличок, розвішених на деревах, – все здавалося дуже самотнім і сумним. Коли пішов дощ, мама все ще гладила мене по голові.

Тоді я помітив, що радіо, яке завжди грає в бабусі і дядька, мовчить, і злякався.

– Доню, не стій там, – сказала потім бабуся. – Ідіть сюди, сядьте, будь ласка.

Брат теж прийшов нагору.

– Ідіть на кухню, – сказав дядько. – Бекіре, – покликав він. – Зроби їм м’яча, нехай пограють у коридорі.

Бекір на кухні домив посуд.

– Сідайте сюди, – сказав він.

Він сховався до бабусиної кімнати на балкон, який був зашкленений і перетворений на зимовий сад, приніс звідти газети і, пом’явши їх, зробив м’яча. Коли м’яч став розміром із кулак, він запитав:

– Так досить?

– Ще трохи помни, – сказав брат.

Поки Бекір м'яв газети, через прочинені двері я побачив, що мама сидить навпроти дядька і бабусі. Бекір, стискаючи з усіх боків, зв'язав паперовий м'яч мотузкою, яку витягнув зі скрині. Щоб пом'якшити гострі кути паперу, він ледь-ледь змочив його ганчірочкою і ще раз злегка стиснув м'яч.

Брат, не витримавши, схопив його:

– Ого, як камінь став.

– Натисни пальцем сюди, – сказав Бекір.

Брат уважно притиснув пальцем місце вузла, і Бекір закінчив робити м'яч, підкинувши угору, і ми почали його буцати.

– Грайте в коридорі, – сказав Бекір. – Тут ви усе розіб'єте.

Ми довгий час грали наче навіжені. Я уявляв себе Лефтером із “Фенербахче” і так само робив викрутаси м'ячем, як і він. Пасуючи у стіну, я кілька разів ударив брата по руці зі щепленням. Він теж ударив мене, але я не помітив. Ми спітніли, м'яч ось-ось мав би розвалитися, але я вигравав із рахунком п'ять-три, як раптом дуже сильно зачепив брата по хворій руці. Він упав на підлогу і заскиглив.

– Коли рука пройде, я тебе приб'ю, – сказав він лежачи на підлозі.

Він був розлючений, бо програвав. Я вибіг із коридору до вітальні, бабуся, мама і дядько перейшли в кабінет. Бабуся телефонувала.

– Алло, доню, – сказала вона тим самим тоном, яким зверталася до мами. – Це аеропорт Єшількьой? Доню, ми хочемо запитати про одного пасажира з літака, що полетів сьогодні до Європи.

Бабуся назвала батькове ім'я і чекала деякий час, намотуючи на палець телефонний дріт.

– Принеси мені цигарки, – сказала вона потім дядькові.

Коли дядько вийшов, бабуся злегка відсунула трубку від вуха і сказала мамі:

– Доню, скажіть, будь ласка, ви, може, знаєте, у нього інша жінка?

Я не чув, що сказала мама. Бабуся дивилася мамі в обличчя так, ніби нічого не сказала до цього. Потім по телефону щось повідомили, і вона розсердилася.

– Не відповідають, – сказала вона дядькові, який підійшов із цигарками і попільничкою.

Мама з дядькового погляду зрозуміла, що я тут. Узявши мене за руку, вона відвела мене в коридор. Провівши рукою по моїй спині, вона побачила, як я спітнів, але не розсердилася.

– Мамо, у мене рука болить, – сказав брат.

– Зараз ми підемо вниз, я покладу вас спати.

Унизу, на нашому поверсі, ми всі троє довго мовчали. Перед тим як лягти, я в піжамах приніс із кухні води й увійшов до вітальні. Мама палила цигарку перед вікном, спочатку вона не почула, що я увійшов.

– Ти замерзнеш босоніж, – сказав вона, почувши мої кроки. – Брат ліг?

– Заснув. Мамо, я тобі дещо скажу.

Я чекав, щоб пролізти у простір між мамою і вікном. Коли мама підсунулася, я сказав:

– Тато поїхав до Парижа. Ти знаєш, яку він узяв валізу?

Вона нічого не відповіла. Ми довго дивилися на вулицю і мряку в нічній тиші.

-3-

Будинок моєї бабусі по мамі стояв якраз навпроти мечеті Шішлі, на передостанній зупинці перед трамвайним парком. Майдан, який зараз загачений зупинками маршруток і автобусів, покритий плакатами, оточений багатоповерховими великими магазинами та потворними високими офісними будівлями, де працюють натовпи людей, що наповнюють бруківки, як зграї мурашок, із сендвічами в руках під час обідніх перерв, у ті часи розташовувався на околиці європейської частини

Стамбула. Коли ми через п'ятнадцять хвилин ходьби від нашого будинку виходили, взявшись за мамину руку, на широку і спокійну площу під шовковицями і липами, покриту кам'яною плиткою, відчували, що дійшли до кінця міста.

Одним боком високий чотириповерховий кам'яний бабусин будинок, що схожий на сірникову коробку, був повернутий на захід, на Стамбул, а іншим – на схід, на шовковичні пагорби. Після того як дідусь помер, а трьох своїх дочок вона видала заміж, бабуса сама жила в одній кімнаті цього будинку серед шаф, столів, журнальних столиків, піаніно та старого лахміття. Їжу готувала моя тітка: або сама привозила, або передавала через водія в судочках. Бабуса не могла навіть зійти на кухню двома поверхами нижче, щоб приготувати їжу, а дати раду іншим кімнатам будинку, які були покриті неймовірно товстим шаром пилу і широкими шовковистим мереживом павутиння, поготів. Як і її мати, яка багато років жила самотньо і померла у великій дерев'яній садибі, наша бабуса, заразившись загадковою хворобою самотності, також ніколи не дозволяла заходити в будинок жодній служниці або прибиральниці.

Коли ми приїжджали її відвідати, мама довго тиснула на дзвінок, стукала в залізні двері, нарешті бабуса відчиняла іржаві залізні віконниці другого поверху, що виходили на мечеть Шішлі, і дивилася на нас, не довіряючи своїм очам, кликала нас і просила, щоб ми їй помахали:

– Відійдіть від порога, щоб бабуса вас побачила, діти, – говорила мама.

Вийшовши разом із нами на середину вулиці, вона, махаючи рукою, кричала матері:

– Мамо, це я з дітьми, це ми, ви чуєте нас?

Із невиразної усмішки, що на мить з'являлася на бабусиному обличчі, ми розуміли, що бабуса нас бачить і впізнає. Вона відразу ж відходила від вікна, йшла до своєї кімнати, витягувала з-під подушки великий ключ і, загорнувши в газету, кидала нам униз. Ми з братом, штовхаючи один одного, змагалися, хто упіймає ключ у повітрі.

Я підбіг і підняв ключ із бруківки, бо у брата все ще боліла рука і він не міг бігти за ним. Я віддав ключ мамі. Мама насилу повернула замок. Ми утрюх натиснули на двері, і вони ледве-ледве відчинилися. Із п'їтьми донісся запах старості, цвілого пилу і духоти, який я більше ніде ніколи не відчував. На вішалці поряд із дверима висіло дідусеве пальто з хутряним коміром і фетровий капелюх, який бабуса повісила, щоб злодії, які часто приходили в будинок, думали, що в будинку є чоловік, а осторонь стояли його чоботи, від яких у мене хололо в душі.

Через деякий час у кінці темних дерев'яних сходів, що рівно піднімалися на два поверхи, дуже далеко в білому світлі ми побачили бабусю. Вона, наче примара, з палицею в руках стояла незворушно у світлі променів, що струмували через замерзлі декоровані вітражі.

Піднімаючись скрипливими сходами, мама не говорила з бабусею. (Зазвичай вона запитувала: “Як ви, мамо? Я за вами скучила, матусю, надворі так холодно, мамо!”) Уже нагорі я поцілував бабусину руку, намагаючись не дивитися їй в обличчя, на величезні бородавки на зап'ястках. Ми все-таки боялися її рота з одним зубом, дуже довгого підборіддя та волосся на обличчі і, увійшовши до кімнати, сіли по обидва боки від мами, притиснувшись до неї. Бабуса у величезній нічній сорочці і довгій вовняній камізельці лягла у величезне ліжко, де вона проводила майже весь день, і, посміхаючись, подивилася на нас поглядом, наче хотіла сказати: “Ну а тепер розважайте мене”.

– У вас груба погано топить, мамо, – сказала мама.

Узявши щипці, вона перемішала дрова в печі.

Бабуса мовила:

– Ось облиш ти зараз цю грубу. Розкажи мені що-небудь. Що нового у світі?

– Нічогісінько! – сказала мама, сівши поряд з нами.

– Тобі зовсім нічого розповісти?

– Нічого, мамо.

Помовчавши трохи, бабуся запитала:

– Ти нікого не бачила?

– Ви ж знаєте, мамо, – сказала мама.

– Заради Аллаха, що, зовсім новин немає, нічого не відбувається?

Настала тиша.

– Бабусю, а нам робили щеплення, – сказав я.

– Серйозно? – запитала бабуся, широко розплющивши блакитні очі, ніби сильно здивувалася. – Вам було боляче?

– У мене рука болить, – сказав брат.

– Отакої! – мовила бабуся з усмішкою.

Знову запанувала довга тиша. Ми з братом устали і подивилися з вікна на вулицю, на пагорби вдалині, на шовковичні дерева, на порожній старий курник у саду за будинком.

– У тебе, що, зовсім немає ніякої цікавинки? – запитала бабуся маму, немов благаючи. – Ви ж ходите нагору, до свекрухи. Туди ніхто не приходить?

– Учора після обіду приходила Дільруба-ханім, – сказала мама. – Вони пограли з бабусею і дітьми в безик.

Бабуся відразу задоволено сказала те, чого так чекали:

– Вона наче з палацу!

Із цих слів ми, звичайно, зрозуміли, що вона має на увазі не яскраві західні палаці, схожі на тістечка з кремом, про які я в ті роки читав у казках і газетах, а палац Долмабахче, але через багато років я зрозумів, що бабуся глузливым тоном натякала, що Дільруба-ханім – з гарему останнього падишаха, тобто є одаліскою, і вона, бабуся, зневажала жінку, яка змарнувала свою молодість у гаремі, а потім вийшла заміж за якогось торговця, а моя друга бабуся товаришує з нею. Потім вони перейшли на іншу тему, що завжди обговорювалася, коли приходила мама: бабуся раз на тиждень ходила до Бейоглу та обідала наодинці в дорогій і відомій закусочній Абдуллаха-бея, а потім довго скаржилася, що багато з'їла. Третя задалегідь відома тема розпочалася з того, що в нас несподівано запитали:

– Діти, бабуся годує вас петрушкою?

Як і попереджала мама, ми в один голос сказали:

– Не годує, бабусю.

Бабуся, як завжди, розповіла, що вона бачила, як на якомусь городі на петрушку до вітру сходила кішка, і невідомо, кому з необачних ця петрушка буде нарізана в салат, із великою ймовірністю – погано вимита, і як вона сперечається з продавцями овочів в Шішлі й Нішанташи, які все ще продають петрушку.

– Мамо, – сказала мама. – Дітям нудно, вони хочуть подивитися інші кімнати, я відчиню їм двері кімнати навпроти, добре?

Бабуся замикала двері усіх кімнат зовні на випадок, якщо влізе злодій, щоб він не потрапив в інші кімнати будинку. Мама відчинила двері великої і холодної кімнати, що виходила на трамвайні колії, і разом із нами якусь мить дивилася на крісла і дивани, покриті білими покривалами, на іржаву і запорошену лампу, журнальні столики і скрині, на купу пожовклих газет, на старий дівчачий велосипед із зігнутим кермом, притулений до стіни, на його сумне сідло. Цього разу вона нічого не виймала із запорошених скринь, як робила завжди, коли в неї був настрій, щоб показати нам. (“Діти, ваша мама в дитинстві носила ці сандалі, дивіться, діти, ось шкільний фартух вашої тітки, хочете подивитися дитячу скарбничку вашої мами?”)

– Якщо замерзнете, приходьте, – сказала вона і вийшла.

Ми з братом побігли до вікна й подивилися на мечеть і трамвайну зупинку перед будинком. Потім почитали в газетах про старі футбольні матчі.

– Мені нудно, – сказав я потім. – Давай пограємо у “верх-низ”.

– Невгамовний пехліван хоче відігратися, – сказав брат, не відриваючи голови від газети. – Зараз я читаю газету.

Після вчорашнього вечора ми грали ще й вранці, і брат знову увесь час виграв.

– Будь ласка.

– У мене одна умова: якщо я виграю, то я візьму дві вкладки, а якщо ти – то одну.

– Ні.

– Тоді я не граю, – сказав брат. – Як бачиш, я читаю газету.

Він тримав газету як англійський детектив у старому кіно, яке ми нещодавно дивилися в кінотеатрі “Янгол”. Подивившись деякий час із вікна, я погодився на умови брата. Ми витягнули з кишень серію “Знамениті люди” і почали грати. Спочатку я виграв, а потім програв ще сімнадцять штук.

– Я так завжди програватиму, – сказав я. – Якщо ми не гратимемо за старими правилами, я виходжу з гри.

– Добре, – сказав брат, намагаючись бути схожим на детектива з фільму. – Взагалі-то, я збирався почитати ці газети.

Я трохи подивився з вікна. Уважно перерахував свої вкладки: залишилася 121 штука. Учора, після того як тато поїхав, їх було 183! Мені не хотілося ще більше засмучуватися, і я погодився на братові умови.

Спочатку я трохи виграв, але потім він знову почав вигравати. Із задоволенням складаючи малюнки, які відбив у мене, у свою пачку, він ледь стримував усмішку, щоб не дратувати мене.

– Якщо хочеш, давай грати за іншими правилами, – сказав він через деякий час. – Хто виграє, нехай бере одну вкладку. Якщо я виграю, то виберу в тебе одну штуку. Тому що в мене немає деяких вкладок, а ти мені їх ніколи не даєш.

Сподіваючись на виграш, я погодився. Як так вийшло – не знаю. Я програв тричі підряд і, перш ніж встиг зрозуміти, що відбувається, втратив обох Грет Гарбо під номером 21 і короля Фарука під номером 78, який був також і у брата.

Я планував повернути все за один захід, і ставка збільшилася: так, за два заходи пішли Енштейн 63, Мевляна 3, засновник шоколадно-цукеркової фабрики “Мамбо”, Саркис Назарян під номером 100 і 51 Клеопатра, яких у мене було по одній штуці, а в брата не було зовсім.

У мене перехопило подих. Щоб не розплакатися, я побіг до вікна і подивився на вулицю: яким все було красивим п’ять хвилин тому, все – трамвай, що підпливає до зупинки, будинки вдалині, що виднілися між гілок дерев з опалим листям, собаки, що ліниво чухмаряться на кам’яних плитках бруківки, – яке все було красиве!

Якби-то час зупинився, якби ми повернулися на п’ять клітинок назад, як це буває в кінських перегонах, я б тоді ніколи не грав із братом у “верх-низ”.

– Пограємо ще раз? – запитав я, притискаючись до вікна.

– Я не гратиму, – відповів він. – Ти плакатимеш.

– Присягаюся, Джевате, я не плакатиму, – сказав я, з натхненням підходячи до нього. – Тільки давай як уперше, за старими правилами.

– Я читатиму газету.

– Добре, – сказав я і перетасував пачку вкладок, що поволі худнула. – На тих же умовах, що востаннє, говори, знизу або згори?

– Тільки не плач, – сказав він. – Добре, згори.

Я виграв, і він простягнув мені одного з маршалів Февзі Чакмаків. Я не взяв.

– Віддай мені, будь ласка, короля Фарука!

– Ні, – сказав він. – Ми так не домовлялися.

Ми зіграли ще двічі, і я програв. Краще б я не грав утретє – тремтячими руками я віддав і Наполеона 49.

– Більше я не гратиму, – сказав брат.

Я почав благувати його. Ми зіграли ще двічі, і, програвши, я, замість того щоб віддати йому вкладку, яку він попросив, кинув усю пачку в повітря, прямо над його головою. Усі мої Мей Уести, Жюль Верни, Фатіх Султан Мехмети і королева Єлизавета, журналіст Джеляль Салік і Вольтер, яких я, тремтячи щодня над кожним із них і старанно ховаючи, збирав два з половиною місяці, усі вони розлетілися в повітрі.

Якби я жив в інший час іншим життям! Не заходячи до бабусиної кімнати, я тихенько спустився скрипучими сходами донизу, думаючи про одного далекого родича – страхового агента, який наклав на себе руки. Бабуся сказала, що ті, хто наклали на себе руки, залишаються під землею в темряві і не можуть потрапити до раю. Спустившись сходами, я зупинився в темряві. Обернувшись, піднявся вгору і став на останню сходинку перед бабусиною кімнатою.

– У твоєї свекрухи немає можливості для цього, – сказала бабуся. – Дивитимешся за дітьми і чекатимеш.

– Але я все одно прошу вас, мамо, я хочу повернутися сюди з дітьми, – сказала мама.

– Ти не зможеш жити в цьому запорошеному будинку, де повно привидів і злодіїв, з двома дітьми, – сказала бабуся.

– Мамо, як ми добре жили тут утрюх в останні роки життя батька, після того, як мої сестри вийшли заміж і поїхали!

– А ти весь день дивилася старі татові журнали з картинками, Мебруре, красуне моя!

– Я розтоплю внизу велику піч, цей будинок за два дні прогріється.

– Я тобі говорила – не виходь за нього заміж, – сказала бабуся.

– Я знайду прибиральницю, і ми увесь пил і бруд у будинку за два дні приберемо, – сказала мама.

– Я в будинок цих прибиральниць-злодієк не впускаю, – сказала бабуся. – Та й до того ж, щоб підмести пилюку в цьому будинку і змести павутиння, тобі знадобиться півроку. А до цього часу твій чоловік-мрійник повернеться додому.

– Це ваше останнє слово, мамо? – запитала мама.

– Мебруре, мила моя, красива моя дівчинко, якщо ти забереш дітей і переїдеш сюди, на що ми будемо обоє жити?

– Мамо, я скільки просила, благала продати ту ділянку в кварталі Бебек, перш ніж її конфіскують!

– Я не збираюся ходити по кадастрових управліннях і роздавати ганебним людськам свою фотографію і підпис.

– Мамо, що ви говорите, ми зі старшою сестрою привели нотаріуса просто додому, – сказала мама, підвищивши голос.

– У мене ніколи не було віри до того нотаріуса, ніколи, – сказала бабуся. – У нього на лобі написано, що він – шахрай. Може, він і нотаріусом не був. Не кричи так на мене!

– Добре, мамо, не буду! – відповіла мама. І крикнула нам із кімнати: – Діти, діти, збирайтеся, ми йдемо!

– Постій, куди ти? – запитала бабуся. – Ми ж навіть толком не поговорили.

– Ми вам не потрібні, мамо, – прошепотіла мама.

– Візьми лукум для дітей.

– Їм не треба їсти солодке до обіду, – сказала мама і, перейшовши коридор, увійшла до кімнати навпроти. – Хто розкидав ці картинки? Негайно зберіть. А ти йому допоможи, – звеліла вона братові.

Ми мовчки збирали вкладки, а мама, відкривши старі скрині, дивилася на дитячі сукні, тюлеві фіранки, коробки. Від пилу на чорному корпусі швацької машини з педаллю в мене крутило в носі, сльозилися очі, пил забивався мені в горло.

Коли ми мили руки в маленькій вбиральні, бабуся почала ніжно прохати:

– Мебруре, мила моя, візьми цей чайник, ти його дуже любиш, так що бери, – сказала вона. – Це моїй мамі привіз дідусь, коли був на посаді валі в Дамаску. З самого Китаю. Візьми, будь ласка.

– Мамо, я у вас більше нічого не хочу брати, – сказала мама. – Поставте його в шафу, а то розіб'єте. Ну що, діти, поцілуйте бабусі руку.

– Мебруре, мила моя, красуня моя, дивися, не гнівайся на свою нещасну матір, – сказала бабуся, простягаючи нам руку для поцілунку. – Хоч не забувай мене відвідувати, не залишай мене тут одну.

Швидко спустившись сходами, ми утрюх відчинили великі залізні двері і на вулиці побачили чудове сонце, вдихнули абсолютно чисте повітря.

– Добре зачиняйте двері! – прокричала бабуся згори. – Мебруре, приходь ще на тижні, гаразд?

Ми йшли мовчки, тримаючи маму за руку. До того часу, поки трамвай, що стояв на кінцевій, не рушив із місця, ми мовчали, слухаючи розмови і бухкання інших пасажирів.

Коли трамвай рушив, ми з братом пробралися до переднього сидіння, звідки було добре видно вагоновода, і почали грати у “верх-низ”.

Я зміг відіграти дещо з програного. Зрадив, гра стала цікавішою, ставки підвищилися, і я почав швидко програвати. На зупинці брат сказав:

– За усі твої вкладки, що залишилися, п'ятнадцять на твій розсуд.

Я зіграв і програв все. Крадькома вийнявши дві вкладки, я віддав усю пачку братові і пішов до мами на задній ряд. Я не плакав.

Я сумно дивився у вікно, як трамвай повільно проїжджає повз галантерейні крамниці, пекарні, шатро торговців молочним киселем, яких тепер уже немає і поготів, повз кінотеатр “Тан”, де ми дивилися італійські фільми з Масисом і Геркюлем, повз хлопчаків, які торгують біля стін старими коміксами, перукарню з гострими ножицями, що наводили на мене жах, і вуличного божевільного, який завжди стояв біля дверей перукарні.

Ми вийшли з трамвая на зупинці Харбіє.

Поки ми йшли додому, мовчання брата, дуже задоволеного своїм життям, дратувало мене до нестями. Я витягнув із кишені вкладку з Ліндбергом. Він уперше бачив цю вкладку.

– 91 Ліндберг! – прочитав він схвильовано. – Зі своїм літаком, що перетнув Атлантику! Де ти його дістав?

– Мені вчора не робили щеплення, – сказав я. – Я прийшов рано додому і бачив татка, до того, як він поїхав. Тато мені купив.

– Тоді половина моя, – сказав він.

І ми домовилися про останню гру на усі вкладки, що залишилися.

Брат підстрибнув, щоб вихопити у мене вкладку з рук, але не зумів. Він упіймав мене за зап'ясток і почав викручувати його, але тут я двічі вдарив його по нозі. Ми почали битися.

– Досить! – закричала мама. – Припиніть! Ми на вулиці!

Ми зупинилися. Повз нас пройшли чоловік у краватці і пані в капелюсі. Мені стало дуже соромно, що ми побилися на вулиці. Брат зробив два кроки і сів на землю.

– Дуже болить, – сказав він, тримаючись за ногу.

– Вставай, – прошепотіла мама. – Ну ж бо, вставай. Усі дивляться на нас.

Брат піднявся і пішов, шкутильгаючи, як поранений солдат-герой у кіно. Я боявся, що йому справді зле, але бачити його в такому стані мені було приємно. Він мовчазно пройшов трохи, а потім сказав мені:

– Стривай! Ось тільки додому прийдемо.

І повернувся до мами:

– Мамо, а Алі щеплення не робили.

– Робили, мамо.

– Замовкніть! – вигукнула мама.

Ми дійшли до будинку. Щоб перейти на наш бік, почекали, поки проїде трамвай у напрямку до Мачки. За ним проторохкотіла вантажівка, проїхав галасливий автобус із Бешикташу, оповитий пелехом газових викидів, а з протилежного кінця вулиці промчав “дезото” жовтогарячого кольору. І тоді я побачив, що дядько дивиться з вікна на вулицю. Нас він, мабуть, не помітив; він дивився на автівки. А я довго дивився на нього.

Дорога вже була вільною. Я повернувся до мами, щоб запитати, чому вона все ще тримає нас за руки і не переходить вулицю, але побачив, що вона тихенько плаче.

О. Памук

Що там – за вікном. Оповідання /

Переклад з турецької та вступна стаття В. М. Підвойного, Г. В. Рог

До уваги пропонується переклад оповідання “Що там – за вікном” відомого турецького письменника, лауреата Нобелівської премії з літератури Орхана Памука зі збірки есеїв “Інші кольори”, що вийшла друком у Стамбулі в 1999 р. Переклад пропонованого оповідання українською мовою здійснюється вперше, хоча український читач мав змогу й раніше познайомитися з окремими романами відомого письменника, що вийшли друком у видавництві “Фоліо”, зокрема: “Сніг” (2006), “Мене називають Червоним” (2007), “Музей невинності” (2009), “Біла фортеця” (2010).

Ключові слова: сучасна турецька література, О. Памук, переклад, “Що там – за вікном”, постмодерний роман

О. Памук

Что там – за окном. Рассказ /

Перевод с турецкого и вступительная статья В. М. Пидвойного, Г. В. Рог

Вниманию предлагается перевод рассказа “Что там – за окном” известного турецкого писателя, лауреата Нобелевской премии по литературе Орхана Памука из книги авторской публицистики “Другие цвета”, изданной в Стамбуле в 1999 г. Перевод предлагаемого рассказа на украинском языке осуществляется впервые, хотя украинский читатель мог и раньше познакомиться с отдельными романами известного писателя, вышедшими в издательстве “Фоліо”, в частности: “Снег” (2006), “Меня называют Красным” (2007), “Музей невинности” (2009), “Белая крепость” (2010).

Ключевые слова: современная турецкая литература, О. Памук, перевод, “Что там – за окном”, постмодерный роман

Переклад надійшов до редакції 2.04.2018